

УДК 811.161.2'373.43/.45(045)

ТКАЧИК Олена

КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКАЗІОНАЛЬНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ТА НЕОЛОГІЗМІВ У МОВІ УКРАЇНО-АНГЛІЙСЬКИХ БІЛІНГВІВ

У статті розглянуто питання когнітивно-прагматичних особливостей функціонування okazіональних запозичень у протиставленні до неологізмів у мові україно-англомовних білінгвів з точки зору контактної лінгвістики когнітивної лінгвістики, прагматики та неології.

Ключові слова: запозичення; мовна інтерференція; неологізми; білінгвізм; концепт; когнітивна лінгвістика; контактна лінгвістика.

Вступ. Український комунікативний простір не може не реагувати на зростаючу тісну взаємодію з англомовним лінгвокультурним середовищем. Англійська мова, яка все більше виступає міжнародним засобом комунікації, а також джерелом культурно-специфічних реалій, постачає велику кількість неологічних утворень у всі мови світу.

Сучасному мовознавству властива підвищена увага до проблематики мовних контактів, мовної взаємодії. Дослідження індивідуальної двомовності в 70-80-ті роки ХХ століття виділилося в особливу дисципліну, що займається вивченням засвоєння нерідної мови і отримало в англомовній традиції назву Second Language Acquisition [O'Malley & Chamot 1990] [8]. Наприкінці ХХ ст. виник відносно новий напрям у мовознавстві – *контактна лінгвістика* (лінгвістика мовних контактів або лінгвістична контактологія). І хоча взаємовплив мов був відзначений ще за часів античності, детальне вивчення цього явища стало можливим лише недавно.

Як і у будь-якій новій науці, яка переживає період становлення і інтенсивного розвитку, у контактній лінгвістиці спостерігаються численні питання, які вимагають ретельного вивчення та опрацювання, перш за все в методах дослідження і термінологічній базі. Методологічна база контактної лінгвістики, яка знаходиться в стані розроблення і на сьогодні послуговується загальнонауковими методами, могла б збагатитися методами когнітивної лінгвістики, зокрема когнітивної неології, яка успішно досліджує особливості появи нових слів у мові, питання категоризації дійсності за допомогою мовних засобів, вплив прагматичних факторів на їх появу і використання, інтерференцію значення нового слова і його інтеграцію у релевантний фрейм когнітивної структури мовця, конвенціоналізацію нових слів тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання є актуальним, адже за різними оцінками, від 60% до 75%, тобто більше половини людей у всьому світі, розмовляють принаймні двома мовами. В Україні відповідно до результатів © Ткачик О., 2018

онлайн-дослідження, яке проводилося компанією TNS для Національної ради реформ з 27 листопада 2015 до 2 грудня 2015 року з 1000 опитаних респондентів 89% вивчали англійську мову і 18% володіють нею на рівні вище середнього [4]. Цей відсоток, звичайно, значно вищий серед української молоді, яка має вищу освіту.

Оскільки взаємодію мов нерідко сприймають як основний чинник мовної еволюції, можливо, у майбутньому подальший розвиток цієї тенденції сприятиме формуванню деякої природної спрощеної форми мови, яка буде слугувати основою для комунікації всіх людей планети? Спроби штучного створення такої мови робляться вже давно, і вперше така спроба була втілена віце-президентом з міжнародного маркетингу компанії IBM Жаном-Полем Нерьєре у 2004 році (хоча її позиціонувалася ним як природна мова). Глобіш – спрощена версія англійської мови («Globish» – бленд від global+English) – був створений на основі стандартної англійської граматики і лексикону з 1500 англійських слів. За оцінками самого Нерьєре, глобіш «сам по собі не є мовою», але служить засобом комунікації в міжнародному бізнесі для людей, які не є носіями англійської мови.

Англійська мова все більше проникає за кордони інших країн, і на стан 2017 року в Євросоюзі вільно володіють англійською 38% громадян, а більше половини жителів країн ЄС говорять щонайменше двома мовами. Найкраще, за даними EF English Proficiency Index, серед європейських країн англійську знають у Нідерландах (71,45%), Швеції (70,40%) та Данії (69,93%). В Україні знають англійську 50,91% громадян [6].

Близько 56% жителів Європи володіють двома мовами, 28% - трьома. Більшість європейців як другу мову вивчають англійську, за нею слідує французька, третє місце займає німецька, четверте - іспанська. Отже, найбільш популярною серед іноземних мов є англійська – її планують вивчати половина опитаних, а 97% хотіли б, щоб її вивчали діти [6].

Постановка проблеми. Результатом взаємодії двох або більше мов є зміни в одній з них або в усіх мовах, що контактують. Подібні мовні зміни, які є результатом взаємодії мов, носять назву *мовної інтерференції*, якій присвячений ряд робіт Lafage [5], Виноградов [1]. При розробленні основних категорій контактної лінгвістики одну з центральних позицій займає поняття *запозичення* [Derooy 1956, Hamers 1997, Barretea, Diade 2000] та його протиставлення терміну *мовна інтерференція* [Баранникова 1972, Queffelec 1992, Русаков 2003, Багана 2006], *змішання кодів* (code-mixing) (Baetens Beardsmore 1986: 83; Meisel 1994: 414-415), *змішання мов* (language mixing) (Meisel 1994; Lanza 1997) та потенційної можливості утворення певних варіантів гібридних мов (hybrid language) (Imedadze 1967) [5].

Поява оказіональних запозичень, як і неологічних утворень, має свої когнітивно-прагматичні причини, характеризується певними рисами і підкоряється певним правилам.

В основі оказіонального запозичення, яке зазнає критики в першу чергу через порушення мовних норм і часто називається безграмотним змішанням мов, є ситуативне поєднання кодів двох мов, тобто обмеженість одноразовою комунікативною ситуацією, та розмовний усний стиль мовлення. Неологічні ж запозичення зазнають випробування часом та узусом та проходять порівняно довгий шлях асиміляції (фонетичної, граматичної тощо) у мові як системі.

Умовами вживання таких «слів-вискочок» є досконале володіння і мовцем, і його співрозмовником двома мовами та усвідомлення цього: обидві людини знають, що несподівана комбінація двох мов у потоці мовлення буде чудово зрозумілою для них.

Причинами вживання як неологізмів, так і оказіональних запозичень є необхідність назвати нові реалії. Але, на відміну від *власне неологізмів*, які утворюються для позначення нових реалій у суспільстві, оказіональне змішання кодів часто відбувається при описі індивідуальної ситуації, знайомство з якою відбулося в рамках певної лінгвокультури. Таким чином, асоціативні зв'язки між референтом, мовним знаком і відповідним концептом у свідомості людини встановилися в рамках певної мовної системи, що і запускає відповідний когнітивний механізм автоматично у напрямку певної семіотичної системи.

Спостереження за особливостями мовлення білінгвів, людей, які однаково добре володіють українською (російською) та англійською мовою, які провели певний час в англійській країні, навчалися в університеті, займалися бізнесом і були активно занурені в англійську лінгвокультуру, виявляють певну різницю у

вживанні неологічних запозичень у порівнянні з тими мовцями, які англійською мовою не володіють або володіють на базовому рівні.

Прагматичні особливості функціонування неологічних запозичень. Прагматичні мотиви появи і вживання неологізмів і оказіональних запозичень з англійської мови в українську залежать від багатьох факторів: соціальних, професійних, етнічних, вікових, гендерних тощо особливостей її носіїв. Використання іншомовних слів дорослими-білінгвами не в останню чергу залежить і від орієнтації на слухача, його фонові знання, освіту, вік та, звичайно, знання англійської мови.

Якщо слово в широкому значенні (зокрема власне неологізм) є вербалізованою одиницею когнітивного рівня, яке з'являється у мові для реалізації потреби у пізнанні оточуючого світу і введення нових концептів, то оказіональні запозичення частіше з'являються із суто прагматичних причин, серед яких індивідуальні інференції мовця, бажання дати більш точне висловлювання, тенденція до економії мовних ресурсів, персоналізація мови, переказ прямої мови третьої особи, інклюзивно-ексклюзивні причини підкреслення групової ідентифікації тощо.

На наш погляд більш-менш «виправданим» є вживання запозичених слів, які вербалізують нові для української концептуальної картини світу концепти-реалії. Їх пояснення засобами рідної мови буде невмотивованим з точки зору витраченого часу і мовних зусиль. Реалії, які належать до англійської лінгвокультури або є більш типовими саме для неї, в потоці української мови озвучуються в англійських термінах: *Є два типи викладачів в університеті: постійний лектор і guest scholar* або *Дизайн кафе дуже простий, не у стилі fancy*, або *У кожного факультету є своє motto*.

Особливою виразністю, як правило, набувають висловлювання, які несуть індивідуальні прагматичні інференції мовця [9] і/або віддзеркалюють його індивідуальний досвід, пов'язаний з іншою лінгвокультурою: *вони цінують personal story, input інвестора важливий для startup(a), це була non-academic program, йти на class, не прочитавши кейс(u), немає сенсу, типовим є project-oriented підхід, design мислення, промовити speech, популярним є co-working, це був дійсно challenge, корисний content зустрічі*.

Могутньою силою для вживання англійських слів замість українських є тенденція до мовної економії. В мові білінгвів цю тенденцію можна спостерігати, коли вони переключаються на ту мову, в якій денотат виражений більш економічними мовними засобами. Економія мовних ресурсів викликає перемикання в тих випадках,

коли однаково активізовані обидві мови білінгва, що дозволяє вдаватися до стратегії полегшення і використовувати той еквівалент, який є більш лаконічним: *Вразила концентрація людей, які є smart, bright, wise.*

Явище мовної економії спрацьовує і на синтаксичному рівні, де вибір надається коротшій конструкції з тих, які наявні у мовній свідомості особистості. Наприклад, у реченні «*Це стосується лише retail супермаркетів*» зазначений вираз, репрезентований в англійській мові структурою Adj.+N., в українській мові мав би набагато довший відповідник: «*супермаркети, які займаються роздрібною торгівлею*».

Традиційний прагматичний мотив, який задовольняє тяжіння людини до краси і часто є ознакою статусу в певних соціальних і вікових категоріях мовців, пояснює використання деяких запозичень з англійської мови: *Життя університету обертається навколо dining pavilion або 3 переконаннями в нас все гуд.*

Наявність великої кількості вільних кореневих морфем в англійській мові утворює можливості для їх легкої комбінаторики, широкої дистрибуції та рекурентності вживання, що в свою чергу є імпульсом для їх морфологічної і семантичної деривації.

Когнітивна організація інформації, яка вербалізована у неологізмах та оказіональних запозиченнях. Спроба когнітивної організації і категоризації інформації, вербалізованої в оказіональних запозиченнях, у концептуальних структурах п'яти базисних фреймів, які були запропоновані С.А. Жаботинською, серед яких предметний фрейм, таксономічний фрейм, посесивний фрейм, акціональний і компаративний [2], приводить, переважно, до предметного фрейму, який лежить в основі частиномовної приналежності.

У **предметному фреймі** одна і та сама сутність (ЩОСЬ або ХТОСЬ) характеризується за своїми кількісними, якісними, буттєвими, локативними і темпоральними параметрами. Найчастіше зустрічаються іменники, які досить легко асимілюються граматично і утворюють форму множини за допомогою категоріальних ознак української мови: *supervisor(u), creator(u), startup(u), donation(u)* проте деякі виявляють утворення гібридних граматичних форм: *fellows(u)*, або не асимілюються граматично взагалі: *це наші life-hacks.*

У **акціональному фреймі** декілька предметів, які є учасниками події, наділяються аргументними ролями. Ці предмети об'єднуються зв'язками, які зумовлені дією агенса і позначені дієсловом «діє» або «робить» в супроводі прийменників: діє за допомогою (інструменту або помічника); діє на (пацієнс / об'єкт); діє до /

в напрямку (реципієнта); діє для / з-за (цілі або причини); діє для (результату або бенефактива) [2].

Акціональний фрейм представлений відносно невеликою кількістю запозичених неологізмів, проте вони асимілюються граматично, демонструючи морфологічну деривацію: *креативити, фандрайзити.*

Рекурентність та узуальність неологічних та оказіональних запозичень, які вербалізують знання про навколишній світ і можуть бути структуровані за допомогою цих та інших базисних фреймів, знаходиться у перспективі подальших досліджень.

Вчені давно довели, що багатомовність має безперечні переваги в професійному, соціальному та психологічному плані. Цілий ряд досліджень показав, що у білінгвів в цілому вище рівень креативності мислення, варіантності прийняття рішень, вище швидкість обробки потоків інформації, здатність концентруватися в стресовій ситуації і мобільність. Двомовність покращує виконавчу систему мозку, підвищуючи його «когнітивний резерв».

Дослідження останніх років, проведені неврологами, психологами і лінгвістами за допомогою новітніх засобів сканування мозку, виявили безліч когнітивних та інтелектуальних переваг білінгвізму. Основним поясненням яких є той факт, що наш неймовірно гнучкий мозок чудово пристосований для роботи в багатозадачному режимі.

В той же час білінгвізм може бути причиною і певних ускладнень. Експеримент, проведений професором Сьюзан Ервін-Тріпп, яка працює у Каліфорнійському університеті і за своє життя зробила великий вклад у дослідження проблем білінгвізму з позицій лінгвістики, психології, соціолінгвістики, антропології тощо і у 2002 році отримала Нобелівську премію, дозволив зробити висновок, що думка людини розвивається в межах мовної картини світу і що білінгви мають різні способи мислення в залежності від того, якою мовою користуються. Ці різні способи мислення знаходяться в постійному конфлікті, коли мозок білінгва намагається визначити, яку мову використати [9].

Висновки та перспективи досліджень. Серед задач, які стоять перед когнітивною лінгвістикою, також є питання особливостей мовної і концептуальної категоризації дійсності людьми, які володіють однаково вправно двома, трьома і більше мовами. Говорячи про людей, які володіють іноземною мовою на досить високому рівні, особливо актуальним є питання дослідження особливостей їх процесів мислення, в якому дві або декілька мов функціонують паралельно і ословлюють категоризовану по-різному реальність засобами різних мов. Питання, які закономірності активізації тих чи

інших вербальних засобів у мовленні, які когнітивні механізми впливають на вибір тієї чи іншої мовної одиниці в рамках декількох мов, та багато інших – it's a future challenge for linguists.

Список використаної літератури

1. Виноградов В.А. Стратификация нормы, интерференция и обучение языку // Лингвистические основы преподавания языка. – М., 1983. – С. 44–65.
2. Жаботинская С.А. Лексическое значение: принципы построения концептуальной сети // Pstyga, Alicja (red.) *Złovo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, tom II. – Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego. – 2005. – p. 53–62.
3. Заботкина В.И. К вопросу о когнитивной неологии // Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство: Сб. в честь Е. С. Кубряковой под. ред. Н.К.Рябцевой. – М.: Языки славянских культур, 2009. – 337–349 с.
4. Іноземні мови // Освіта.ua – Режим доступу: <http://osvita.ua/languages/49046>
5. Хапилина Е.В., Багана Ж. Контактная лингвистика. Взаимодействие языков и билингвизм. Монография. – М.: Флинта. – 180 с.
6. EF English Proficiency Index – Режим доступу: <http://www.ef.com/epi/?mc>
7. Howard Giles (1974). Review of Susan M. Ervin-Tripp 'Language acquisition and communicative choice: essays by Susan M. Ervin-Tripp' *Language in Society*, 3, pp 145-146. Cambridge Journals.
8. O'Malley J.M. & Chamot A.U. *Learning strategies in second language acquisition*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
9. Traugott 1999 – E. C. Traugott. The Role of Pragmatics in Semantic Changes // Jeff Verschueren *Pragmatics in 1998: Selected papers from the 6th International Pragmatics Conference*. Vol. II. p. 93–102. Antwerp: International Pragmatics Association, 1999.

REFERENCES

1. Vinogradov V.A. *Stratification of norm, interference and teaching language* [Stratifikaciya normy, interferenciya i obuczeniye yazyku] // *Lingvisticzeskiye osnovy prepodavaniya yazyka*. – М., 1983. – s. 44–65.
2. Zhabotinskaya S.A. *Lexical meaning : principles of conceptual nets building* [Leksiczeskoye znaczeniye: principy postroeniya konceptual'noj seti] // Pstyga, Alicja (red.) *Złovo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, tom II. - Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego. - 2005. - s. 53-62.
3. Zabotkina V.Y. *To the question of cognitive neology* [K voprosu o kognitivnoj neologii] // *Gorizonty sovremennoj lingvistiki: Tradicii i novatorstvo: Sb. v chest' E. S. Kubryakovoj pod. red. N.K.Ryabcevoj*. – М.: Yazyki slavyanskikh kul'tur, 2009. — 337-349 s.
4. Foreign languages // [Osvita.ua: http://osvita.ua/languages/49046](http://osvita.ua/languages/49046)
5. Xapilina E.V., Bagana Zh. *Contact Linguistics. Connection of Languages and Bilingualism*. [Kontakt'naya lingvistika. Vzaimodejstviye yazykov i bilingvizm.] *Monografiya*. – М.: Flinta. – 180 s.

Е. ТКАЧИК КОГНИТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОККАЗИОНАЛЬНЫХ ЗАИМСТВОВАНИЙ И НЕОЛОГИЗМОВ В ЯЗЫКЕ УКРАИНО- АНГЛИЙСКИХ БИЛИНГВОВ

В статье рассматриваются вопросы когнитивно-прагматических особенностей функционирования окказиональных заимствований, которые противопоставляются неологизмам, в речи украино-английских билингвов с точки зрения контактной лингвистики, когнитивной лингвистики, прагматики и неологии.

Ключевые слова: окказиональные заимствования; языковая интерференция; неологизм; билингвизм; концепт; прагматика; когнитивная лингвистика; контактная лингвистика.

О. ТКАЧУК OCCASIONAL BORROWINGS AND NEOLOGISMS IN THE LANGUAGE OF BILINGUALS: COGNITIVE AND PRAGMATIC FUNCTIONAL ASPECTS

The article looks into the question of cognitive and pragmatic peculiarities of usage of English neologisms as opposed to occasional borrowings in the language of Ukrainian-English bilinguals from the point of view of contact linguistics, cognitive linguistics, pragmatics and neology.

Key words: borrowings; language interference; neologism; bilinguals; concept; cognitive linguistics; contact linguistics; pragmatics.

О. ТКАЧУК OCCASIONAL BORROWINGS AND NEOLOGISMS IN LANGUAGE OF BILINGUALS: COGNITIVE AND PRAGMATIC FUNCTIONAL ASPECTS

Language changes, which are the result of the influence of languages on one another, are referred to as language interference and are studied by a number of sciences: contact linguistics, cognitive linguistics, neology, pragmatics, etc. This study of language interference focuses on a number of terms, such as code-mixing, language mixing, hybrid language, and others. Special attention is paid to distinguishing between such notions as occasional borrowing and neologism.

The opposition between neologisms and occasional borrowings is made on the basis of their cognitive-pragmatic causes of appearance, certain linguistic features they are characterized by and their functioning which is subject to certain rules. The article gives a number of examples of their occurrence in the language of Ukrainian-English speakers, taken from empirical data.

The word in the broadest sense is the verbalised unit of the cognitive level that appears in the language for cognition of the world and introduction of new concepts. Occasional borrowings

appear mostly from purely pragmatic reasons, including the individual speaker's preferences, the desire to give a more precise statement, the tendency to save language resources, personalization of speech, the transfer of the direct speech of a third person, inclusive and exclusive reasons for underlining the group identification, etc. Concerning the reasons for using neologisms as opposed to occasional borrowings, the article offers certain differences, namely, unlike the neologisms proper, that are formed to refer to new realities in society, occasional mixing of codes often happens when describing an individual situation, experienced within a certain linguistic culture. Thus, the associative connections between the referent, the linguistic sign and the corresponding concept in the human mind are established within the framework of a given language system, which triggers the corresponding cognitive mechanism automatically in the direction of a certain semiotic system.

УДК 808.5(045)

ХАРИЦЬКА Світлана

ГЕНДЕРНІ МОВНІ МАРКЕРИ У ЛІНГВІСТИЦІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті проаналізовано основні відмінності мовної поведінки чоловіків-політиків та жінок-політиків. Об'єктом дослідження є лексичні одиниці, що були використані у виступах кандидатів на пост президента США. У роботі робиться акцент на гендерний вплив мови оратора на слухачьку аудиторію.

Ключові слова: політичний дискурс; політична мова; гендерна політика; сугестія; персуазивність.

Вступ. Велика значимість політичної мови не тільки для політичної сфери, але і для життя суспільства в цілому, безсумнівна. Мета політичної мови, насамперед, полягає в переконанні опонента, а не в простій констатації фактів та положення справ. Політична мова розглядається як цілеспрямована взаємодія між оратором і його аудиторією. Комунікативний намір оратора полягає в маніпулюванні аудиторією з метою прийняття точки зору мовця і підтримки його поглядів. Для того щоб досягти комунікативної мети, політик використовує стратегії дискурсу і різні супутні лінгвістичні засоби, спрямовані на створення достовірного уявлення про себе, а також на підтвердження єдності з глядачами/слухачами, регулюючи відносини влади і суспільства.

Мовний вплив у політичному дискурсі зазвичай доповнюється такими способами впливу на публіку, як міміка обличчя, жестикуляція. Наразі вчені лінгвісти в основному сходяться на думці стосовно того факту, що чоловіки і жінки виявляють тенденції до різних стилів ведення полеміки.

Occasional borrowings are the result of a situational combination of two-language codes, limited by one-time communicative situation, and mostly occur in the spoken variant of spontaneous speech. Neologisms, on the other hand, undergo trials with time and usage and also undergo a relatively long path of assimilation (phonetic, grammatical, etc.) in language as a system. One of the conditions for the use of occasional "word-upstrokes" is the awareness of perfect knowledge of two languages by both the speaker and their interlocutor.

The analysis of the cognitive organization of information, verbalized in occasional borrowings, was conducted according to the conceptual structures of the five basic frames, which were proposed by S.A. Zhabotinskaya and include the subject frame, the taxonomic frame, the possessive frame, the actional and the comparative frame.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2018

Постановка проблеми. Питання мовленнєвої маніпуляції співрозмовником посідає одне з провідних місць у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Існує багато підходів щодо дослідження мовленнєвого впливу, що пояснюється складністю та комплексним характером цього явища. Теорію мовленнєвого впливу досліджували Є.Тарасов, Л. Сорокіна, О. Іссерс, В.Різун, В. Чернявська та інші. Досліджуючи виступи політичних лідерів республіканця Дональда Трампа і демократки Хіларі Клінтон, звертаємо увагу на те, що чоловіки більш схильні до конфліктної комунікації. Серед чоловіків домінує прагнення вийти переможцем за допомогою приниження супротивника і виявлення своєї переваги, а жінки віддають перевагу відходу від відкритої конфронтації, розпалювання ворожнечі і прагнуть підкреслити спільність. Чоловіки більш орієнтовані на мету, а жінки – на створення атмосфери. Жінки частіше вдаються до наступальної тактики, а чоловіки – до оборонної. Жіноча мова відрізняється чуйним тоном, партнерським зверненням до аудиторії,